

RMI

REVISTA
MONUMENTELOR
ISTORICE

1/2017

POST '90

6	Editorial Ștefan Bâlici
---	-----------------------------------

1

8	Dosar tematic	10	Despre formarea actualului și viitorului „arhitect-restaurator” – varianta „Ion Mincu”, București. Hanna Derer
		16	Re/Înființarea DM(AS)I. Un gest prematur în istoria protecției monumentelor istorice Peter Derer
		22	Studiile istorice din perspectivă bucureșteană Irina Popescu-Criveanu
		34	Un patrimoniu necunoscut: studiile istorico–arhitecturale ale arhitecturii urbane Nicolae Lascu
		40	Un public pentru Françoise Choay Kázmér Kovács
		44	Patrimoniul cultural, politica identității și cunoașterea științifică Gheorghe Alexandru Niculescu

2

56	Studii și cercetări	58	A construi sau a nu construi în Piața Revoluției din București? – o dilemă din perspectivă istorică Adrian Crăciunescu
		68	Câmpul istoric Mărăști Raluca Iosipescu
		76	Construcții școlare în ultimul sfert al sec. al XIX-lea în satele săsești din Țara Bârsei Adriana Stroe, Aurelian Stroe
		82	Biserica lui Bucur Ciobanul. Dincolo de legende Sergiu Iosipescu, Raluca Iosipescu

3

90	Dosar de restaurare	92	Restaurarea și revitalizarea Castelului Bánffy din Bonțida, jud. Cluj Csilla Hegedüs, Zsuzsanna Eke, Dorottya Makay
104			Conacul P. P. Carp din Țibănești, jud. Iași Batem fierul la Conac! 2005–2017 Note pe marginea unei strategii în favoarea patrimoniului construit Șerban Sturdza, Alexandra Mihailciuc
118			Restaurarea Arcului de Triumf din București Aurora Târșoagă
128			Reabilitarea și promovarea identității culturale a Pieței Cetății și a Turnului Ștefan din Baia Mare Ildiko Mitru

4

136	Portret		Arhitect Rodica Mănciulescu
138			100 de ani de la naștere Cristina Mănciulescu, Ștefan Mănciulescu
148			Proiecte de restaurare Anca Filip

5

160	Eseu fotografic		Ștergeri incomplete Andrei Mărgulescu
-----	-----------------	--	---

6

172	Recenzii	174	Alexandra Mihailciuc „În jurul focului. Arhitectură, tradiție și inovație în sisteme de încălzire și gătit” Corina Mihăescu
		178	Roberta Grignolo „Diritto e salvaguardia dell'architettura del XX secolo Law and Conservation of the 20 th Century Architecture” Oana Țiganea
		182	Alexandru Mexi „Grădinile Castelului Peleş. Mitologie dinastică și peisaj cultural” Ioana Tudora
		184	Jan Hülsemann „Casa țărănească săsească din Transilvania. Ghid pentru restaurarea caselor vechi” Iozefina Postăvaru

Studiile istorice din perspectivă bucureșteană

↳ Irina Popescu-Criveanu	Quattro Design Arhitecți și urbanisti asociați office@quattrod.ro
---------------------------------	---

Cuvinte cheie	studiu istoric istorie operațională valori istorice, arhitecturale și urbanistice metode de evaluare a țesutului urban restricții și permisivități de intervenție restaurare dezvoltare urbană România
---------------	---

Rezumat	În România s-a dezvoltat, după 1990, o abordare particulară a relației cu edificiile vechi; ea presupune o analiză amănunțită a clădirilor în evoluția și caracteristicile lor, în vederea determinării valorilor purtate și, de aici, a determinării intervențiilor posibile. Această abordare a dat naștere unei practici de lungă durată – studiile istorice de fundamentare a intervențiilor arhitecturale și urbane – și, prin aceasta, a scos în evidență persoane specializate aparținând mai multor profesii: de regulă istorici, istorici de artă și arhitecți. La trecerea a mai bine de două decenii de „studii istorice”, acestea pot, deja, fi puse în discuție. Care este definiția studiului istoric? Încercarea de a stabili genul proxim și diferența specifică față de alte tipuri de cercetare istorică stă la baza textului de mai jos care, pentru aceasta, analizează studiile care au creat metodă, influențele acestora și situația practicii actuale, pentru a conchide asupra rolului și conținutului „restaurat” al studiilor istorice.
---------	---

- 1 Modulul specializat „Restaurarea monumentelor și ansamblurilor istorice”, organizat de Catedra de Istoria și Teoria Arhitecturii a I.A.I.M. începând din 2002; Școala de Studii Avansate – Studii Academice Postuniversitare, Restaurarea Monumentelor și Ansamblurilor Istorice – cursuri cu durată de doi ani, inițiate în 1992.
- 2 *Ordinul MCC nr. 2682/2003 privind aprobarea Normelor metodologice de clasare și evidență a monumentelor istorice, a Listei monumentelor istorice, a Fișei analitice de evidență a monumentelor istorice și a Fișei minime de evidență a monumentelor istorice; Dispoziția MCC nr. 4300/VN/2005 privind unele măsuri pentru îmbunătățirea activității în domeniul avizării; Hotărârea nr. 907/2016 privind etapele de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor tehnico-economice aferente obiectivelor/proiectelor de investiții finanțate din fonduri publice.*
- 3 De pildă, în reglementările care au însoțit detalierea din 1999 a documentațiilor privind 12 zone construite protejate din București (*Regulament adițional*, art. 6 ș.a., UAUM-CCPEC, șef de proiect prof. dr. arh. Anca Brătuleanu, autor lect. dr. arh. Valeriu-Eugen Drăgan) – reglementări care nu sunt aplicate. În 2004 a fost elaborat *Regulamentul Local de Urbanism al Zonei Istorice de Referință – Centrul Istoric al Municipiului București* (șef de proiect prof. dr. arh. Nicolae Lascu, autor lect. dr. arh. Valeriu-Eugen Drăgan); în Cap. III – necesitatea fundamentării intervențiilor din Z.I.R.-C.I.M.B. prin studii istorice, se formulează următoarele elemente de definiție și de conținut: „Este de remarcat că Studiile istorice de fundamentare a documentațiilor pentru intervențiile din perimetrul C.I.M.B. au caracter operațional și trebuie să evidențieze în mod detaliat categoriile valorice ale imobilului asupra căruia este solicitată intervenția, precum și ale zonei învecinate, în scopul de a stabili posibilitățile și limitele intervenției. Studiile istorice de fundamentare pentru documentațiile sus menționate trebuie să conțină concluzii din care să rezulte explicit posibilitățile de intervenție prin care să se asigure protecția, punerea în valoare și conservarea valorilor culturale ale imobilului sau ale spațiului public care face obiectul studiului, precum și a valorilor culturale existente în imediata vecinătate. Studiile istorice de fundamentare a documentațiilor pentru construire și/sau amenajare conțin grade de detaliere diferențiată în funcție de natura intervențiilor solicitate și în funcție de gradul în care aceste intervenții se repercutează asupra imobilului, spațiului public și zonei învecinate”.
- 4 *Ordinul MTCT nr. 562/2003 pentru aprobarea Reglementării tehnice „Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)”* – care cuprinde conținutul obligatoriu al Studiului istoric general (aferent PUG) și zonal (aferent PUZ).

Câteva întrebări

În România s-a dezvoltat, după 1990, o abordare particulară a relației cu edificiile vechi; ea presupune o analiză amănunțită a clădirilor în evoluția și caracteristicile lor, în vederea determinării valorilor purtate și, de aici, a determinării intervențiilor posibile.

Creație intelectuală singulară în context european, adaptată unui context particular al practicării disciplinelor legate de arhitectură și de urbanism și a unui mediu construit specific, abordarea despre care vorbim a dat naștere unei practici de lungă durată – *studiile istorice de fundamentare a intervențiilor arhitecturale și urbane* și, prin aceasta, a scos în evidență persoane specializate în asemenea studii, aparținând mai multor orizonturi profesionale: istorici, istorici de artă și arhitecți, lucrând în general singuri, rareori împreună, pe ogorul patriei.

La trecerea a mai bine de două decenii de „studii istorice”, acestea pot, deja, fi puse în discuție. Care este definiția studiului istoric? Încercarea de a stabili genul proxim și diferența specifică față de alte tipuri de cercetare istorică stă la baza textului de mai jos.

Astfel, considerăm că vorbim despre cercetări istorice indisociabile de caracterul lor operațional; scopul studiilor este determinarea situațiilor viitoare adecvate locului, în aceasta rezidând atât baza lor doctrinară (ce înseamnă această *adecvare* și cum se poate ea stabili, prin studiu?), cât și originalitatea abordării. Mai departe, ne vom întreba dacă există mai multe tipuri de studii istorice și dacă da, ce anume le distinge? Practica este, ea, unitară? Cât de relevante sunt rezultatele? Care este, până la urmă, utilitatea acestor studii?

Ipoteza noastră este că dezvoltarea acestei practici este rezultatul viziunii referitoare la un anumit specific românesc (mai ales în spațiul extracarpatic), în contextul modificării radicale a sistemului politic și, implicit, al reapariției comenzilor și proiectării private, fără ca reglementarea urbanistică detaliată să fi putut stabili, dinainte, dezvoltările posibile și în lipsa unui număr suficient de arhitecți cu experiență în restaurare.

Această viziune a fost promovată, inițial, de un grup foarte restrâns de specialiști adunați în jurul nou înființatei Comisii a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, activi în perioada dinainte de 1990 atât în proiecte de restaurare, cât și în studii de istorie a dezvoltării urbane și, mai ales, în studii de definire a valorilor istorice și arhitecturale la nivel urban; practica s-a impus în timp, prin exemplu direct și, mai târziu, prin învățământ¹. Obligația de elaborare a studiilor istorice, impusă prin legislație² și prin anumite documentații de urbanism³, nu a fost urmată de crearea unui conținut-cadru al acestor studii, decât în ceea ce privește studiile istorice de fundamentare a documentațiilor de urbanism⁴, subiect de sine stătător.

Lipsa specialiștilor în restaurare, după desființarea – în 1977 – a Direcției Monumentelor Istorice, după regresul investițiilor în clădirile vechi care durase mai multe decenii, era acută. Învățământul de specialitate a debutat, atât la nivel universitar, cât și postuniversitar, imediat după 1990, asigurând transmiterea viziunii referitoare la metodele de lucru în zone istorice.

Astfel, la fel ca în cazul practicii urbanistice (unde – în așteptarea regulilor unitare pentru diferitele teritorii – intervențiile punctuale s-au realizat arătând adecvarea interesului privat față de diferitele aspecte ale interesului public), în cazul intervențiilor asupra clădirilor vechi, susceptibile de a reprezenta valoare pentru istorie, pentru istoria artei și pentru artă – în lipsa inventarelor detaliate și a unei generații de specialiști antrenați în domeniu – aprobarea intervențiilor a necesitat demonstrarea aceleiași (subiective) adecvări la context, fără pierderea elementelor de valoare, întru binele comun.

Efectul pervers, judecând după aproape 25 de ani, privește exact definiția studiului: rezumarea la fapte obiective (fie pentru a nu leza investitorul, fie din lipsa dorinței de asumare a unor direcții de dezvoltare, fie din limite profesionale) a condus la apariția a numeroase studii istorice cărora le lipsește exact operaționalitatea care reprezintă diferența specifică față de genul proxim al cercetării istorice „clasice”.

Ideea unei abordări operaționale în cercetarea istorică, proprie cercetării arhitecturale și urbane, nu este nouă. În ceea ce privește studiul amănunțit al edificiilor vechi, aceasta apare la jumătatea secolului al XIX-lea la Viollet-le-Duc și, apoi, în sinteza italiană realizată, o generație mai târziu, în opera lui Camillo Boito, ca bază a „restaurării istorice”, denumită „științifică” în anii 1930 și exportată la nivel mondial odată cu *Carta de la Veneția*. În ceea ce privește dezvoltarea urbană, ideea apare la Gustavo Giovannoni, în primele decenii ale secolului XX. Cercetarea stărilor succesive ale orașelor, a istoriei fenomenelor urbane, a istoriei stilurilor edilitare, a determinărilor locale servește la „prepararea terenului pentru

- 5 Gustavo Giovannoni, *Vecchie città ed edilizia nuova*, CittàStudiEdizioni, Milano, 1995 (1931). Versiune franceză: *L'urbanisme face aux villes anciennes*, Seuil, «Points Essais», 1998, pp. 145-146; o traducere în limba română este disponibilă de curând: *Orașele vechi și noul urbanism*, București, Gemma, 2016.
- 6 Referințe directe la Giovannoni, ca urbanist, se găsesc în opera lui Cincinat Sfîntescu; referințe la contribuția sa în domeniul restaurării pot fi găsite în anii 1980, de pildă, la Ioan Opriș, „Despre evoluția conceptelor de conservare și restaurare a monumentelor istorice” în *Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă (RMM-MIA)* nr. 1/1983, pp. 7-16 sau la Gh. Curinschi, *Centrele istorice ale orașelor*, București, Ed. Tehnică, 1967. Practica în domeniul restaurării, începând cu anii 1930, a fost direct influențată de școala italiană, subiect care – însă – nu poate fi discutat aici. Menționăm, însă, contribuțiile semnificative în cercetarea monumentelor ale istoricilor și arheologilor grupați în jurul Comisiunii Monumentelor Istorice și, după război, în jurul Direcției Monumentelor Istorice. Dintre aceștia, poate cel mai original și complex cercetător al monumentelor istorice este, după părerea noastră, Oliver Velescu (1920-2016).
- 7 Contribuțiile acestora citate în Dinu C. Giurescu, *The Razing of Romania's Past*, World Monuments Fund (International Preservation Report), 1989, pp. 5 sq. (și notele). În ceea ce privește morfologia urbană, sunt de reținut contribuțiile importante dinaintea de 1990 ale Eugeniei Greceanu și ale lui Teodor Octavian Gheorghiu. Eugenia Greceanu publica în articolul intitulat „Rolul studiului istoric în procesul de renovare urbană” în *Arhitectura*, nr. 3/1980, argumentând în favoarea protejării ansamblurilor urbane și observând că „nici un instrument de lucru cu caracter normativ, capabil să orienteze investigația și cîntărirea valorilor respective, nu se află la îndemîna proiectanților și a forurilor locale de avizare”. Contribuția sa, referitoare la orașul Arad, în ciuda titlului și a pledoariei din prima parte a articolului, nu are perspectivă operațională.
- 8 Doina Cristea, Alexandru Sandu, Șerban Popescu-Criveanu, Sanda Voiculescu, „Studiu de delimitare a zonei istorice a orașului București”, în *Arhitectura*, nr. 6/1977; Liviu Damian, Șerban Popescu-Criveanu, Luminița Panciu, Sanda Voiculescu, „Aspecte metodologice, istorice și social-psihologice în studiul centrului București”, în revista *Arhitectura*, nr. 4/1976 și 6/1977. Articolele au fost realizate în urma cercetărilor efectuate de Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”, București, parte în colaborare cu Institutul „Proiect București” în anii 1974-1976, la comanda arhitectului-șef al Municipiului București, Traian (Bebe) Stănescu (Consiliul Popular al Municipiului București).
- 9 Faza de sinteză presupunea încadrarea insulelor după ponderea construcțiilor și spațiilor urbane valoroase din totalul construcțiilor insulei.
- 10 Doina Cristea et al., *op. cit.*, p. 47.
- 11 Sanda Voiculescu, „Stabilirea listei monumentelor istorice. Propunere de metodologie”, în *RMM-MIA*, nr. 1/1983, pp. 74-77.
- 12 Tema a fost reluată, de aceeași autoare în 1997, cu anumite nuanțări și, mai ales, cu includerea observației conform căreia „transferul protecției unor construcții semnificative fără a atinge pragul monumentalizării către regulamentele de urbanism [...] ar diminua „inflația” de monumente înscrise pe listă, degrevând bugetul central și diminuând numărul de avize necesare” – Sanda Voiculescu, „Selectarea monumentelor de arhitectură – o posibilă metodă”, *Sesiunea științifică a Direcției Monumentelor Istorice din Ministerul Culturii*, Brașov, 1997. O primă metodologie de clasare a fost aprobată în 2003 și modificată în 2008; aceasta reia criteriile de clasare formulate anterior și punctajele aferente într-o organizare ușor diferită, propunând criteriul vechimii, criteriul referitor la valoarea arhitecturală, artistică și urbanistică, criteriul referitor la frecvență, raritate și unicitate și

construcțiile private”; în „arhitectura spațiilor și a edificiilor”⁵, „trebuie apărut cu tenacitate sensul tradiției estetice, pe care nicio rațiune pozitivă nu o poate contrazice”. Or, restaurarea științifică a constituit referința generației interbelice de mari restauratori români, transmisă – prin intermediul Direcției Monumentelor Istorice – către generațiile de după război⁶; în plus, contextul italian postbelic – în special în ceea ce privește cercetările morfologice și tipologice – a fost cunoscut și studiat în România anilor 1970-1990⁷.

Definitorie în ceea ce privește abordarea problemei valorice în București și, în general, în mediul extracarpatic, este cercetarea realizată între 1974 și 1976, de Institutul Proiect București, în colaborare cu Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”, privitoare la stabilirea, după o metodă multicriterială, a centrului istoric și a zonei istorice București⁸. Studiul urmărea stabilirea criteriilor care definesc calitatea de zonă sau centru istoric și determinarea, în teritoriul urban, a ariilor în care aceste criterii (istorice; de evoluție funcțională; urbanistice și arhitecturale; memoriale) acționează prin suprapunere, stabilindu-se praguri valorice pentru includerea în categoriile precizate mai sus. Menționăm un detaliu la care vom reveni, și anume faptul că faza analitică a cercetării privind valorile urbanistice și arhitecturale a presupus cartarea „construcțiilor și spațiilor urbane cu valoare decretată (monumente de arhitectură, rezervații de arhitectură și arheologice)” și – pe baza cercetărilor complexe realizate anterior – a „construcțiilor și amenajărilor urbane cu valoare arhitecturală, indiferent de epoca în care au fost construite” și a clădirilor care, „deși având o valoare arhitecturală medie, participă la realizarea unor ansambluri urbane încheiate (construcții cu valoare ambientală)”⁹.

Studiul trebuia continuat prin detalierea analizei fondului construit din ariile delimitate, cu desemnarea „categoriilor de valoare” și a „tipurilor de atitudini (de exemplu conservare, restaurare, transformare, demolare etc.)”, definirea statutului centrului istoric în dezvoltarea capitalei, studiul unui sistem de circulație adecvat, adoptarea unor detalii-pilot „și a unui regulament care să reglementeze orice intervenție în zonele istorice delimitate”, „adoptarea unor instrucțiuni metodologice care să devină obligatorii pentru orice intervenție constructivă în centrul istoric și în zonele istorice”, „încadrarea acțiunilor de intervenție”¹⁰, etape care nu au fost parcurse în cele patru decenii trecute de atunci.

Este de menționat că, în anii 1980, în România, începuseră preocupările pentru o justă evaluare a edificiilor vechi. Legate de clasarea în Lista monumentelor istorice pe baza unor analize multicriteriale, aceste preocupări au o legătură directă cu problemele discutate aici. Un prim articol cunoscut nouă este publicat în 1983, de Sanda Voiculescu. Intitulat „Stabilirea listei monumentelor istorice. Propunere de metodologie”, articolul propunea „o revizuire a modalităților de selectare a monumentelor istorice” pe baza unei analize multicriteriale similare celei menționate mai sus. Dacă în cazul teritoriilor mai largi, metoda urmărea încadrarea globală a insulelor urbane în arii care necesitau protecție, în cazul edificiilor, metoda urmărea „surprinderea modului și a ponderii cu care aceste criterii acționează în fiecare din cazurile particulare”. Articolul prezenta și o propunere de traducere într-un sistem de punctaj ponderat, în scop operativ: „Din aprecierea valorică a unei construcții supuse studiului rezultă, prin însumare, un anumit punctaj care cuantifică acțiunea, mai intensă sau mai puțin intensă, a criteriilor și subcriteriilor, calitatea de monument implicând atingerea unei anumite trepte cantitative. Problema esențială o constituie stabilirea ponderii fiecăruia dintre criterii și a treptei de la care o construcție poate fi apreciată ca monument, proces subiectiv care necesită studii prealabile, testări pe baza unor exemple al căror statut e cert, adaptare la situațiile concrete ale fiecărei regiuni și așezări”¹¹. Criteriile majore utilizate au fost cele istorice, arhitecturale, urbanistice și afectiv-memoriale (valoarea memorială sau simbolică)¹².

Cu acest aport teoretic și doctrinar, studiile istorice ale anilor 1990 s-au conturat relativ rapid în două direcții principale – cea a cercetării edificiilor și cea a cercetării contextului urban.

Prima Listă a monumentelor istorice, datată 1991, elaborată de nou reînființata Direcție a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, cuprindea – în ciuda cercetărilor anterioare – termeni vagi privitori la încadrarea valorică a imobilelor (lista cuprindea imobile cu „semnificația”, „monument”, „arhitecturală” și „ambientală”). Lipsa unei atitudini științifice în elaborarea listei este, însă, justificată de urgența demersului, de întinderea și de dificultatea sa.

Așadar, termenii de „valoare arhitecturală” și „valoare ambientală”, stabiliți prin studiul la nivel urban din 1974-1976 pentru o fază parțială a demersului de definire a centrului istoric și a zonelor istorice au fost utilizați drept grade valorice de interes ale monumentelor istorice (dată fiind, poate, utilizarea planșei

criteriul referitor la valoarea memorial-simbolică – vezi *Ordinul MCC nr. 2682/2003* privind aprobarea *Normelor metodologice de clasare și evidență a monumentelor istorice, a Listei monumentelor istorice, a Fișei analitice de evidență a monumentelor istorice și a Fișei minime de evidență a monumentelor istorice*, modificat prin *Ordinul MCC nr. 2260 din 18 aprilie 2008* privind aprobarea *Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice* (care nu modifică, însă, criteriile de clasare).

- 13 Prof. dr. arh. Sanda Voiculescu (responsabil de lucrare), stud. arh. Irina Popescu-Criveanu, *Studiu istoric: imobilul din strada Doamnei nr. 12 – Banca Ion Țiriac*, mss., W Proiect, ianuarie 1994. Studiul a fost reluat și completat în 1998 de aceeași autoare și, apoi, în 2004, de URBANA SA.
- 14 Prof. dr. arh. Sanda Voiculescu (responsabil de lucrare), stud. arh. Irina Popescu-Criveanu, *Studiu istoric – consolidare și modernizare imobil Calea Victoriei nr. 7*, mss., W Proiect, martie-aprilie 1994.
- 15 Prof. dr. arh. Sanda Voiculescu, *Casa Capșa. Memoriu. Studiul valorilor istorice*, mss., Belstudio, august 1996.

respective ca bază de referință pentru lista din Municipiul București), creând confuzii în practica ulterioară. Imobilele încadrate ca „monument”, având un interes istoric subînțeles, au fost considerate mai valoroase decât celelalte categorii, de interes arhitectural și ambiental.

Pe de altă parte, prezența în această listă a unui număr mare de imobile care nu întrunesc criteriile actuale de includere în Lista Monumentelor Istorice (poate chiar cele nominalizate în categoriile „arhitecturală” și „ambientală”) a reprezentat, în ultimele decenii, atât sursa inflației patrimoniale, cât și singura stavilă în calea desfigurării totale a orașului, în lipsa unor reglementări urbanistice de substanță.

Primele studii istorice realizate după 1990

Revenind la studiile privind fundamentarea restaurării edificiilor, primele două astfel de studii cunoscute nouă sunt cele realizate în 1994 de Sanda Voiculescu, pentru societatea W Proiect (arh. Vladimir Munteanu). Este vorba despre studiile pentru imobilele din strada Doamnei nr. 12 – Banca Ion Țiriac¹³ și din Calea Victoriei nr. 7¹⁴; acestea reiau principiile formulate în anii anteriori privind evaluarea clădirilor, aplicându-le unor cazuri concrete.

Structura părții scrise a studiilor este următoarea:

- Un prim capitol, denumit „Informații istorice”, bazat pe analiză bibliografică, cartografică și iconografică, este îndreptat către stabilirea principalelor etape de construire;
- Un al doilea capitol, „Contextul urban”, stabilește principalele caracteristici morfologice și funcționale ale vecinătăților, în evoluție, precum și modul de raportare al imobilului studiat la acestea;
- Un al treilea capitol, denumit „Analiza istorică a clădirii”, prezintă descrierea volumului principal, a modului de organizare a spațiilor interioare, a fațadelor și decorațiilor, rezultat al „coroborării investigațiilor istorice cu cercetarea de teren, evidențiind ceea ce se păstrează din construcția originală și intervențiile datorate etapelor ulterioare”, precum și elemente de evaluare din punct de vedere istoric și arhitectural;
- Ultimul capitol, „Concluzii”, prezintă evaluarea clădirii, modul de intervenție propus și cercetările viitoare necesare.

Partea grafică este concepută similar celei scrise, cuprinzând prezentarea evoluției istorice a imobilului și parcelei (planuri, imagini), planșe de sinteză a cercetării și de evaluare a elementelor de interes arhitectural.

Este de remarcat poziționarea – de la început – a studiului istoric în amonte față de proiectul de arhitectură, rezultatele reprezentând, inițial, un sprijin pentru proiectul de restaurare, conceput în colaborare. Vom vedea că, foarte rapid, partea de concluzii devine prescriptivă, colaborarea în cazul proiectului de restaurare între specialistul în istorie și restaurare și arhitectul proiectant nemaifiind evidentă.

Într-un al treilea studiu al aceleiași autoare regăsim structura care a fost utilizată ca model în cele mai multe dintre studiile istorice realizate de atunci și până astăzi, cel puțin pentru București. Este vorba despre studiul istoric al Casei Capșa, realizat în 1996 pentru societatea Belstudio (arh. Romeo Belea)¹⁵.

Cuprinsul este dezvoltat în cinci capitole:

- Primul capitol, metodic, afirmă scopul studiului, și anume „analiza potențialului de intervenție asupra imobilului [...] din unghiul de vedere al obligativității protejării valorilor arhitecturale și memoriale” (dat fiind statutul de monument istoric conferit imobilului prin Lista din 1992). Metoda (descrișă mai jos) „urmărește definirea valorilor protejabile – elemente de construcție, spații, plastică arhitecturală, decorație – și, prin excludere, a acelor zone în care sunt posibile intervenții necesare pentru reabilitarea clădirii”. Conform acestei metode „pot fi definite categorii diferite de elemente valorice asupra cărora se pot întreprinde tipuri diferite de intervenție:
- spații/elemente de valoare mare – obligatoriu de păstrat, restaurat și valorificat;
- elemente izolate, obligatoriu de păstrat, posibil de reutilizat în alte spații;
- spații/elemente de valoare medie – zone de intervenție posibilă după o prealabilă consemnare prin relevee și fotografii;
- spații/elemente fără valoare istorică – zone de intervenție posibilă;
- spații/elemente nocive – obligatoriu de înlăturat.”

- Al doilea capitol, „Investigații”, este împărțit după metoda de cercetare – istorică (bibliografică și de arhivă¹⁶, cartografică), juridică (evoluția proprietății), iconografică, arhitecturală („cercetări la fața locului, inclusiv decapări de tencuială în anumite zone, în scopul descifrării unor probleme de etapizare a construcției”, limitate însă – construcția fiind în uz).
- Al treilea capitol, „Sinteza cercetărilor – etape de construcție”, creează cadrul cronologic al intervențiilor asupra clădirii.
- Al patrulea capitol, „Evaluarea situației existente. Valori istorice”, enumeră spațiile și elementele care se încadrează în fiecare din categoriile menționate mai sus și, în plus față de acestea, precizează valorile urbanistice ale clădirii.
- Ultimul capitol, „Concluzii. Restricții și permisivități de intervenție”, prezintă detaliat elementele și spațiile după categoriile de intervenție. Astfel, restricțiile privesc zonele cu „conservare/restaurare obligatorie”, alături de „cercetare obligatorie” a spațiilor inaccesibile (înaintea unei decizii), „conservare cu posibilitatea reamplasării” (pentru anumite elemente izolate), iar permisivitățile stabilesc zonele de „intervenție posibilă”. Menționăm că anumite intervenții sunt prezentate ca „posibilități” (cum ar fi refacerea prin reconstituire a unei anume etape, supraetajarea – supusă și aceasta unor condiții precise, modificarea unor spații – cu obligația consemnării documentare prin relevee și fotografii) etc.

În nota finală se precizează faptul că, „în vederea unor precizări și nuanțări este necesară, într-o fază ulterioară, odată cu deschiderea șantierului, întreprinderea unor cercetări arheologice și de parament pentru elucidări suplimentare (obligație legiferată prin reglementările privind protecția monumentelor)”.

Partea grafică cuprinde planșe de regim juridic, de încadrare în zonă, de cercetare cartografică (planuri istorice) și iconografică, urmate de planșe de sinteză privind evoluția parcelei și a construcțiilor; cercetarea de arhitectură este prezentată prin planșe arătând etapele de construcție (în mod detaliat, având la bază planurile tuturor nivelurilor, secțiuni, fațade). Aceleași piese ale relevului sunt baza reprezentării, la fel de detaliate, a restricțiilor și permisivităților de intervenție.

Prezentarea pe larg a conținutului acestor studii este necesară unei bune înțelegeri a modului de abordare utilizat în studiile care au urmat: astfel, numeroși cercetători utilizează metoda, structura și formulările prezentate mai sus, care s-au constituit în model – la început cunoscut, astăzi uitat (și niciodată citat). Generalizarea realizării studiilor istorice este, deci, datorată perioadei anilor 1990 și transmiterii doctrinei și metodei pentru mai bine de două decenii către generațiile mai tinere.

În aceste două decenii, însă, practica urbanistică și arhitecturală a evoluat în alt sens decât cel imaginat după Revoluție. Chiar dacă legislația a evoluat într-un mod considerabil, administrația publică locală nu a aprobat reglementări detaliate nici în zone istorice, nici în restul teritoriilor; ministerul însărcinat cu problemele urbanismului s-a transformat, treptat, într-o simplă direcție, inoperantă, iar ministerul însărcinat cu problemele culturii nu a avut, niciodată, anvergură necesară pentru protejarea reală a patrimoniului național.

În particular, în ceea ce privește studiile istorice de fundamentare a intervențiilor sau a documentațiilor de urbanism, s-a întărit ruptura dintre elaboratorii acestora și proiectanți; în cazul clădirilor, această ruptură este dublată de o altă, între proiectanți și executanți. De la această observație vom porni în capitolul următor.

Probleme ale practicii actuale

Întrucât condiția colaborării elaboratorilor în fazele de proiectare și șantier nu este pusă prin legislație, studiul istoric reprezintă, astăzi, întrucâtva, o „obligație de folosință”. Dimensiunea sa operațională s-a transformat în dimensiune prescriptivă. Dacă putem considera benefică această modificare de statut, responsabilitatea elaboratorilor studiilor istorice fiind sporită, nu putem să nu remarcăm problemele legate de eliminarea specialiștilor exact din faza semnificativă a proiectului de restaurare. Inexistența unei perioade de colaborare în timpul proiectării și a șantierului conduce la multe pierderi ale fondului construit valoros (cercetarea edificiului realizându-se, în general, anterior începerii construirii, studiul este lipsit de informații esențiale; apoi, lipsa coordonării soluțiilor tehnice și a detaliilor de execuție cu situația în șantier creează posibilitatea unor intervenții eronate).

Evoluția legislativă impune șefia de proiect, în cazul monumentelor istorice, a unor specialiști sau experți atestați de ministerul însărcinat cu problemele culturii. Teoretic, prezența acestora este necesară și suficientă pentru ca intervențiile asupra monumentelor istorice să fie de calitate. În practică, însă, este tolerată o simplă verificare a proiectului de către un astfel de specialist, astfel încât atât faza de proiectare, cât și faza de șantier pot fi total „eliberate” lesne de prezența persoanelor instruite în domeniu. Mai mult, chiar în cazul monumentelor istorice proiectate de persoane atestate, beneficiarii ajung să contracteze alți proiectanți pentru perioada de șantier (de obicei din structura proprie a antreprenorului), astfel încât controlul minimal de specialitate este eliminat cu desăvârșire.

În cazurile imobilelor care nu sunt clasate individual în Lista Monumentelor Istorice, prezența specialiștilor în procesul de proiectare nu este solicitată prin lege, însă în zone protejate sau în zone de protecție ale monumentelor istorice, un studiu istoric prealabil este solicitat în faza de avizare. Studiul istoric a devenit, astfel, o ultimă redută în lupta cu administrația, văzută ca o complicație inutilă atât de beneficiari, cât și de mulți dintre arhitecți.

Pe de altă parte, lipsit de un conținut-cadru clar și de exigențe specifice, scos din fluxul natural al colaborării necesare în proiectele de restaurare, studiul istoric – fie el prescriptiv – ajunge să poată fi utilizat ca paravan. Proiectele „dotate” cu studii istorice stufoase și inoperante sunt avizate, iar sistemul de control al execuției este, eufemistic spus, lacunar. Elaboratorii acestor studii ar trebui, în contextul actual, să preia responsabilitatea bunei execuții a șantierului, creând – alături de „obligăția de folosință” a edificiului vechi – „caietul de sarcini” pentru execuție. Or, nu toți elaboratorii de studii istorice pot – în mod obiectiv – să formuleze așa ceva. Istoricii nu o pot face singuri, nici istoricii de artă și nici arheologii, iar dintre arhitecți, doar cei cu o minimală experiență în restaurare ar putea-o face, dacă ar dori.

Cu alte cuvinte, studiul istoric ar trebui, în condițiile României actuale, să definească nu numai restricții și permisivități de intervenție, ci să formuleze principii și metode de intervenție, să prescrie materiale și să stabilească detalii – să se constituie, deci, pentru a compensa disfuncțiile circuitului ulterior al investiției, într-un *anteproiect de restaurare*.

Studiile istorice pentru reglementarea dezvoltării urbane

Limitele studiilor istorice sunt mai ușor de decelat în cazul abordării imobilelor neconstruite, sau a căror construire este făcută posibilă prin desființarea clădirilor existente. În cazul acestora, studiile istorice au, ca obiectiv operațional, precizarea modului de construire viitor, în armonie cu caracteristicile contextului urban, preluând – eventual – elemente ale clădirilor vechi ca memorie a locurilor și adaptând construirea necesităților contemporane. Această situație reprezintă, în fond, un caz particular al studiilor de fundamentare a documentațiilor de urbanism sau, altfel spus, a modului de dezvoltare adecvat a unor arii urbane de mai mari dimensiuni.

Prima cercetare operațională în această direcție, cunoscută de noi, bazată pe o cercetare metodică de anvergură, este cea de la mijlocul anilor 1990 – *Studii de restaurare/reabilitare a patrimoniului arhitectural din rezervația de arhitectură nr. 1 a Municipiului București*¹⁷, realizată în trei faze:

- Faza I
 - A – Metodologie de analiză, evaluare și stabilire a atitudinii pentru parcele/construcții din Rezervația de arhitectură a Municipiului București. Elemente de regulament
 - B – Elaborarea fișelor și cercetarea pentru fiecare construcție/parcelă din Rezervația de arhitectură nr. 1
- Faza II – Propuneri de restaurare/reabilitare a unor imobile din Rezervația de arhitectură nr. 1 a Municipiului București
- Faza III – Analiza valorilor istorice din Rezervația de arhitectură nr. 1 a Municipiului București

Metoda propusă în Faza I urmărea „stabilirea potențialului de intervenție pentru fiecare construcție/parcelă din zona studiată pentru a asigura concommitent conservarea/restaurarea valorilor istorico-arhitecturale și urbanistice care au condus la instituirea statutului juridic de zonă protejată (cf. listei CNMASI) și integrarea acestora prin reabilitare funcțională și modernizare în circuitul vieții urbane contemporane”.

Principiul utilizat pentru studiul-pilot, limitat la o zonă compusă din 75 de imobile, a fost „stabilirea restricțiilor care decurg din prezența valorilor istorico-arhitecturale și a permisivităților de intervenție, la nivelul parcelei, al

Aceste fișe au fost utilizate și ele ca model în studiile anilor următori, o cercetare sumară identificând elemente comune în majoritatea fișelor elaborate ulterior, fie de către aceiași autori, fie de către alții, mai ales în mediul universitar bucureștean.

volumelor, al spațiilor interioare, al fațadelor, al sistemelor constructive, al elementelor decorative și al funcțiunilor caracteristice”, pașii metodici fiind constituiți de „decelarea elementelor fizice cu valoare istorico-arhitecturală a căror conservare/restaurare este obligatorie; decelarea elementelor nocive, a căror eliminare este obligatorie; stabilirea, între aceste limite, a zonelor de intervenție posibilă”.

Analiza urmărea să fie aplicată „la nivelul parcelei – analiza modului de integrare în zonă (pozitiv sau negativ) a volumului, justificând decizia de păstrare, reconstituirea cu același gabarit, posibilitatea de extindere pe verticală sau orizontală, demolarea, comasabilitatea parcelelor, la nivelul construcției – analiza din unghiul de vedere al valorii istorice și arhitecturale a compoziției spațiilor, sistemului constructiv, fațadelor, elementelor decorative, funcțiunilor, inclusiv depistarea și semnalarea potențialului arheologic, justificând decizia de păstrare obligatorie și eliminare obligatorie și delimitând astfel zonele de intervenție posibilă în vederea reabilitării și modernizării clădirii”.

Cele două fișe al căror conținut sintetiza metoda de evaluare a fondului construit în zone protejate, completate pentru fiecare imobil/construcție în parte, reprezentau „instrumentele operative care furnizează informațiile, evaluările și concluziile necesare elaborării proiectelor de intervenție”(vezi anexa):

- Fișa 1 – Analiza (pe criterii arhitectural-istorice, constructive, funcționale și urbanistice), sinteza (evaluarea – pe trepte valorice) și atitudinea (restricții și permisivități), „cuprinzând datele esențiale necesare stabilirii unei atitudini coerente asupra întregii zone studiate”;
- Fișa 2 – Reglementarea, bazată pe rezultatele analitice ale fișei 1 și extinsă la fiecare dintre elementele constitutive ale clădirii, constituindu-se în punct de pornire obiectiv pentru decizia de restaurare ce urmează să fie luată, „stabilind cele două extreme: elemente obligatoriu a fi păstrate datorită valorii lor urbanistice și istorico-arhitecturale (parcelarul vechi, volumul, fațadele, spațiile interioare, sistemul constructiv, elemente decorative, funcțiuni) și elemente nocive, obligatoriu a fi eliminate (cu referire la aceleași categorii)”, precum și „permisivitățile care rezultă în procesul de restaurare/reabilitare a fiecăreia dintre clădiri, oferind posibilități de integrare a acestora în cerințele orașului modern”¹⁸.

În ultimul paragraf al fișei se menționau următoarele : „Orice intervenție trebuie precedată de următoarele operații:

- Pentru elaborarea proiectului: studiu istoric privind evoluția parcelei/clădirii;
- Pentru începerea execuției: cercetare arheologică și de arhitectură”.

Faza II propunea 36 de proiecte de restaurare/reabilitare pentru o selecție de imobile de pe străzile Iuliu Maniu (Franceză), Lipscani și Gabroveni, parte a celor studiate în faza I, în scopul afirmat „de a oferi autorității publice locale și unor eventuali investitori o imagine privind potențialul economic și arhitectural al fiecărei parcele/construcții și de a-i semnala restricțiile și permisivitățile care decurg din regimul de protecție instituit prin lege asupra întregii zone”. Proiectele reprezentau, deci, „o imagine posibilă a aplicării atitudinii stabilite prin fazele anterioare ale studiului într-o ipoteză funcțională stabilită de autori” (pentru unele imobile au fost realizate câte două variante de intervenție posibilă) și fuseseră selectate pentru a putea ilustra mai multe categorii de intervenție, și anume:

- Restaurarea/reabilitarea unei singure construcții;
- Restaurarea/reabilitarea unui grup de construcții pe aceeași stradă, în cazul necesității comasării unor parcele neconstruibile din cauza frontului prea îngust;
- Restaurarea/reabilitarea unor construcții/parcele situate între două străzi alcătuind o unitate constructivă;
- Inserție de construcții noi pe parcelele eliberate prin demolare.

Faza III extindea studiul la întreg teritoriul Rezervației nr. 1, propunând o metodă de studiu derivată din cea creată în 1976, îmbogățită prin cercetarea individuală a imobilelor și, mai ales, prin includerea perspectivei reglementare, materializate prin definirea unei „atitudini” privind conservarea/dezvoltarea zonei, prealabilă stabilirii elementelor de reglementare.

Metoda implica parcurgerea a cinci trepte:

- Definirea valorilor istorice existente în zonă;
- Determinarea criteriilor valorice, a subcriteriilor și a gradelor de intensitate ale acestora;

- 19 Ante 1850; 1850–1880; 1880–1920; 1920–1945; post 1945; post 1990.
- 20 Medieval; clasicism; neogotic; academism; neoromânesc; Art Nouveau/Secession; Art Deco; modern; contemporan; fără stil.
- 21 Hanna Derer, „Evaluarea patrimoniului arhitectural – Studiu de caz: București”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, anul VI, nr. 1-2, 1995.
- 22 Bernard Feilden, Jukka Jokilehto, *Evaluation for Conservation – Extract from the Draft Guidelines for the Management of World Cultural Heritage Sites*, UNESCO, Roma, ICCROM, 1992, sursă citată de autoare.
- 23 OMTCT nr. 562/2003 (vezi nota 4); metodologia a fost realizată de INCD URBANPROIECT în 2002 (șef de proiect arh. Doina Bubulete), conținutul studiilor istorice fiind realizat de URBANA SA (arh. Șerban Popescu-Criveanu, arh. Irina Popescu-Criveanu).
- 24 UAUIM-CCPEC, șef de proiect lect. arh. Dan Marin, documentație aprobată în 2000, în vigoare.
- 25 Detalierea realizată pentru zona Centrului Istoric București, tot de către UAUIM, s-a finalizat cu un Regulament al centrului istoric, care a fost aprobat în 2004; două Planuri urbanistice de detaliu (sic!) au fost aprobate ulterior, în 2005; aparent, nicuna dintre aceste trei documentații nu mai este în vigoare (vezi și nota 3).
- 26 UAUIM-CCPEC, *Definirea regimului tehnic al construcțiilor supuse autorizării în zonele protejate și în zonele de protecție a monumentelor, în scopul protejării patrimoniului arhitectural și urbanistic al municipiului București*, 2005, șef de proiect prof. dr. arh. Anca Brătuleanu.
- 27 UAUIM-CCPEC – șef de proiect prof. dr. arh. Sergiu Nistor, Quattro Design – șef de proiect arh. Irina Popescu-Criveanu, *Definirea regimului tehnic al construcțiilor supuse autorizării în zonele protejate și în zonele de protecție a monumentelor în scopul protejării patrimoniului arhitectural și urbanistic al municipiului București*, 2010.
- 28 Quattro Design, șef de proiect Șerban Popescu-Criveanu, *PUZ ZPC 56 – Parcelarea UCB* (2005) și *PUZ ZPC 57 Jean Monnet* (2006). Este interesant de menționat că refuzul reglementării unitare a zonelor protejate respective a pornit de la Comisia Tehnică de Arhitectură și Urbanism a Municipiului București, care a preferat reglementarea unui singur imobil (care generase studiul la scara zonei), în fiecare dintre cele două cazuri. În cazul parcelării Jean Monnet, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național București (prin adresa nr. 1018/07.05.2007, semnată de directorul DCCPCN, Ștefan Damian – vezi http://www4.pmb.ro/www152/docs/04_20080313.pdf, sursă consultată de autoare și în decembrie 2017) trimitea către PMB, spre analiză, documentația, cu avizul de principiu privind modificarea regulamentului zonei protejate respective.

- Analiza zonei în vederea constatării ariei de manifestare a criteriilor stabilite;
- Sinteza la nivelul întregii zone pentru definirea modului de manifestare al fiecăruia dintre criterii în parte;
- Stabilirea atitudinii față de construcții și spații urbane, în funcție de modul de manifestare al criteriilor valorice, definind obligativități de conservare, obligativități de eliminare și arii de intervenție posibilă.

Criteriile selectate pentru analiză priveau vechimea construcțiilor (6 etape semnificative pentru evoluția arhitecturii bucureștene¹⁹), stilul construcțiilor (10 orientări stilistice²⁰), evoluția străzilor și a parcelelor, tipologia parcelelor (după dimensiune și relație a parcelei cu strada). Sinteza informațiilor obținute prin fișele de cartare și prin transpunerea lor în planșe s-a realizat evidențiind valorile arhitecturale (după trepte valorice – construcție semnificativă, nesemnificativă, în mod disociat pentru componentele construcției), valorile urbanistice (prin constatarea raportării acestora la cadrul urban – integrate, în contrast pozitiv și în contrast negativ –, cu menționarea reperelor pentru spațiul urban și cu încadrarea similară a spațiilor urbane). Au fost, de asemenea, identificate valorile instituite prin lista CNMASI din 1991 și potențialul arheologic al clădirilor și spațiilor.

Pe baza celor mai de sus a fost precizată „propunerea de atitudine”, avându-se în vedere, pentru fiecare dintre construcții sau părți de construcție trei tipuri de intervenție posibile, rezultate din analizele privind manifestarea criteriilor valorice: conservare/restaurare obligatorie, intervenție permisă, eliminare obligatorie. Atitudinea față de valorile urbanistice nu a făcut obiectul studiului, acesta „limitându-se la semnalarea valorilor existente în zonă, ca instrument de lucru și reper pentru viitorii autori ai planului de intervenție și ai Regulamentului de construire”.

Un an înainte, fusese realizat „Studiul de evidențiere a valorilor arhitecturale și urbanistice din zona centrului civic din București”, în vederea concursului internațional pentru remodelarea centrului orașului București. În articolul din 1995, Hanna Derer descrie cadrul conceptual și metodologic al studiului, care pornește de la aceeași referință a studiului din 1974–1976. Adaptând conținutul cazului studiat, autoarea interoghează relația dintre intervenția anilor 1980, centrul istoric și zona istorică, impunând „definirea modurilor în care sunt afectate elementele care necesită protecție, în și prin protecția unui obiect sau sit istoric”; „aceste elemente sunt resursa culturală intrinsecă, purtată de substanța originală, și care se manifestă într-o unitate potențială a monumentului sau a sitului respectiv, unitate potențială produsă în timpul istoric, din care se detașează etapele care au transmis până azi autenticitatea”²¹. Analiza, bazată pe concepte preluate din literatura internațională²², a stabilit criterii de analiză (valori culturale – de identitate culturală, artistice și de execuție, de raritate; valori de folosință contemporană; valori ambientale), încheindu-se cu concluzia necesității unor intervenții de restaurare urbană în zonă. Criteriile definite atunci au fost utilizate în studiile ulterioare ale autoarei și preluate, la rândul lor, fie direct, fie prin intermediul mediului universitar, de alți cercetători.

După o serie de studii realizate în același spirit, a căror analiză depășește cadrul articolului de față, pentru București și alte localități, o „Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)” – care cuprinde conținutul obligatoriu al Studiului istoric general (aferent PUG) și zonal (aferent PUZ) – a fost aprobată în 2003²³. Este de remarcat, însă, că finalizarea prin regulamente rămâne, încă, un deziderat la București, iar în restul țării, un fapt izolat.

Regulamentul PUZ Zone Protejate Construite – Municipiul București²⁴ (2000), care stabilește 98 de zone protejate, nu se bazează pe studii de definire a valorii imobilelor și nu are dispoziții privind protecția imobilelor care nu sunt înscrise în Lista monumentelor istorice. Regulamentul centrului istoric, deși realizat și aprobat în mai multe etape (2001–2005), nu mai este aplicat²⁵. Detalierea din 2005 a PUZ Zone construite protejate – deși a avut o componentă de evaluare a clădirilor pentru 12 zone protejate²⁶ – nu s-a finalizat prin revizuirea regulamentelor de urbanism, deci este inoperantă. Revizuirea celor trei PUZ pentru zonele protejate Vasile Conta, Pitar Moș și Calea Dorobanți (2010)²⁷, deși a parcurs toate etapele metodologice necesare, stabilind reglementări de protecție și de construire, în mod diferențiat pentru fiecare imobil în parte, nu a fost aprobată de Consiliul General al Municipiului București. Alte încercări de reglementare unitară a zonelor protejate, realizate la inițiativă privată, au eșuat, autoritatea publică neasumându-și responsabilitatea aprobării documentațiilor realizate²⁸.

- 29 Motivația acestei practici rezidă tot în lipsa de dorință a autorităților administrației publice locale de a își asuma responsabilitatea reglementării urbanistice detaliate, dând astfel prioritate intereselor private.
- 30 Vezi, în această direcție, studiile Hannei Derer în legătură cu zona Buzești-Berzei, subiect fierbinte al Bucureștilor ultimilor ani. În plan metodologic, autoarea utilizează, așa cum am arătat și mai sus, sintagma de „resursă culturală”, punând-o în relație cu aspectele care reies din analiza istorică: Hanna Derer, Bianca Buzdugan, Daniela Puia, Petre Mihăilă, *Aria determinată de străzile Buzești, Berzei, Vasile Pârvan, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Uranus, București. Identificarea resursei culturale prin prisma aspectelor esențiale din evoluția istorică. Studiu de fundamentare pentru P.U.Z. – Dublare diametrală Nord – Sud*, mss., București, 2006; Hanna Derer, *Imobilul din piața Haralambie Botescu numărul 10, București. Hala Matache Măcelaru. Identificarea resursei culturale prin prisma aspectelor esențiale din evoluția istorică. Studiu de fundamentare pentru validarea statutului de „monument istoric” sau pentru eventuala declarare, totală sau parțială*, mss., București, 2011, citate și în H. Derer, „Buzești – Berzei, o altă fațetă” în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 1-2, 2010, pp. 17 sq.
- 31 Ceea ce nu înseamnă că studiile de fundamentare elaborate au, întotdeauna, perspectivă operațională și nici că laboratorii PUG țin cont în mod sistematic de concluziile studiului istoric.
- 32 Alături de Anca Brătuleanu și de Nicolae Lascu și sub îndrumarea acestora, generațiile mai tinere ale catedrei de istorie a arhitecturii au conlucrat spre crearea unei noi școli de cercetare bucureștene, care trebuie salutată – vezi contribuțiile referitoare la evoluția țesutului urban ale lui Valeriu Drăgan, cele referitoare la istoria hanurilor ale lui Petru Mortu sau la arhitectii secolului al XIX-lea ale lui Horia Moldovan, pentru a nu-i numi decât pe cei preocupați de istoria veche a orașului.
- 33 Deschiderea arhivei doamnei Cezara Mucenic reprezintă un prim pas în acest sens – efortul de cercetare pe care l-a realizat în ultimele decenii începând să fie cunoscut în afara cercurilor restrânse ale specialiștilor bucureșteni. În ultimii ani, activitatea unui alt istoric de artă contribuie cu seriozitate la lărgirea bazei de cercetare a arhitecturii bucureștene – este vorba despre Oana Marinache. Dintre arhitecți, Adrian Crăciunescu este cel care a pus – poate primul – la dispoziția celorlalți cercetători descoperirile sale.

În cazul PUZ la inițiativă privată, Primăria Municipiului București (prin specialiștii din structura proprie) nu urmărește, astăzi, preluarea conținutului-cadru precizat prin metodologie, considerând că acestea ar fi obligatorii numai în cazul PUZ realizate pentru întreg teritoriul acestor zone. Mai mult, în pofida dispozițiilor Legii nr. 350/2001, s-a împământenit obiceiul ca aceste PUZ, în general derogatorii, deși realizate pe arii mai largi, să nu reglementeze decât parcela care a generat studiul, pe parcelele vecine reglementările lipsind sau având „caracter director”²⁹.

Metoda dezvoltată după 1990 presupune, deci, analiza evoluției și caracteristicilor țesutului urban, urmată de evaluare, detaliată pe componente; planul următor este cel al stabilirii restricțiilor și permisivităților de intervenție legate de valorile depistate și de caracteristicile evolutive ale țesutului. În alți termeni, stabilirea elementelor a căror conservare este necesară (și a modului optim de conservare), împreună cu stabilirea modului de dezvoltare adecvat (în coerență cu cel al contextului) preced decizia urbanistică, a cărei subiectivitate este redusă prin cercetare³⁰. Cu aceste baze, reglementarea zonelor de mai mari dimensiuni face posibilă o dezvoltare în continuitate a țesutului urban, cu păstrarea unei tradiții pe care, cum afirma Giovannoni, nicio rațiune pozitivă nu o poate contrazice.

Necesitatea elaborării studiilor istorice de acest tip ține, în România de astăzi, fie de reglementarea dezvoltării la nivel urban – unde studiile istorice de fundamentare a Planurilor urbanistice generale au devenit obligatorii³¹, fie de cele la nivelul unui imobil. Aici, devin necesare tocmai din lipsa reglementărilor urbanistice detaliate pentru zonele istorice, hibă principală a sistemului urbanistic românesc. Puținele „zone protejate” existente sunt reglementate vag și lacunar, făcând necesară elaborarea unor documentații care să umple acest gol. Construirea se face fie direct, pe baza documentației pentru autorizația de construire, fie indirect – după aprobarea unui plan urbanistic zonal sau de detaliu privind zona/imobilul respectiv.

Studiul istoric se constituie deci tot într-un fel de obligație de folosință, dublată, câteodată, de elemente de anteproiect. Or, în lipsa prescripțiilor detaliate privind gabaritul clădirilor, modul de așezare pe parcelă, materiale, goluri ș.cl., studiile istorice sunt fundamental inutile, cuplul proiectant/beneficiar având libertate deplină în alegerea soluției de arhitectură (situația după realizarea studiului, din acest punct de vedere, fiind similară celei dinaintea ei). Această libertate fiind, în fond, dorită de orice proiectant, claritatea și fermitatea formulărilor studiilor istorice devin o frână în calea „progresului” și, ca atare, sunt evitate.

Și așa, și altminteri

Publicarea unui număr din ce în ce mai mare de studii de istorie urbană arată o evoluție spectaculoasă, caracteristică ultimelor două decenii. Dacă, la începutul anilor 1990, cercetarea de arhivă rămânea aproape exclusiv în aria de preocupări a istoricilor, în perioada următoare arhitecții au început, din ce în ce mai des și mai asiduă, să cerceteze fondurile disponibile, iar studiile istorice au reprezentat, în tot acest timp, un suport al cercetării fundamentale³². Și în această direcție, o mai mare deschidere a informațiilor nu poate decât să fie benefică pentru cercetările ulterioare³³.

În timp ce unii oameni studiază și alții proiectează în modul cel mai serios cu putință, pe străzile orașelor lor se dărâmă case sub scuza consolidării, se reconstruiesc fațade agățate de structuri noi și înalte, se extind barbar case venerabile, se forțează limitele parcelelor înfigându-se în ele tronsoane de bloc, iar casele vechi păstrate sunt „modernizate” radical, cămășuite în interior, termoizolate în exterior și, apoi, vopsite în culorile războiului.

Deseori, după construirea „de nou”, parcelele învecinate nu se mai pot dezvolta corespunzător, protejarea valorilor istorice ale zonei fiind înțeleasă – convenabil și simplificat – numai ca obligație de reducere a înălțimii către clădirile vecine, fie acestea monumente istorice sau nu; astfel, o înnoire a construcției alăturate nu se mai poate face cu aceiași indici de densitate ca aceia utilizați de primul venit (în anumite cazuri, reducând potențialul parcelelor vecine la reconstruirea în același gabarit cu cel existent). Această practică – făcută posibilă de inadecvarea indicilor urbanistici prescriși în regulamentele de urbanism față de caracteristicile zonelor protejate și de practica urbanismului derogatoriu – conduce atât la distrugerea coerenței zonelor istorice, cât și la reducerea potențialului de dezvoltare al acestora, aservind interesul public unui prim interes privat manifestat în zonă.

Toate acestea au, desigur, câte un studiu istoric „la bază”. Doar că prea multe studii istorice se opresc înainte de concluzii, sub scuza politeții – necesare, comode și lucrative – față de fazele următoare de proiectare. Din această situație

câștigă atât beneficiarii și proiectanții, cât și elaboratorul studiului, apreciat cu atât mai mult cu cât tace mai tare.

Crearea unui conținut-cadru al studiilor istorice pentru imobile este urgentă pentru a preîntâmpina desființarea acestei proceduri, cerută de prea des întâlnita inutilitate și, implicit, de aerul de „taxă” pentru obținerea avizelor pe care îl constituie, pentru investitori, un astfel de studiu.

Alături de această măsură, credem că mai sunt de menționat alte două probleme. Prima privește necesitatea urmăririi – de către ministerul însărcinat cu problemele culturii – a disciplinei în proiectare și în cazul acestor documentații speciale. A doua problemă privește necesitatea creării unei baze de date pentru astfel de studii. Această ultimă măsură, la care se referă pe larg profesorul Nicolae Lascu în articolul său, reprezintă atât un gest de recuperare patrimonială, cât și un instrument de ameliorare a practicii de specialitate și, implicit, a protecției reale a ȧesuturilor vechi.

INFORMATII ISTORICE

LOCALITATEA	BUCURESTI		SECTOR	
STRADA		NR.	CORP	

A. SURSE CARTOGRAFICE

SURSA	PARCELA	CONSTRUCTIA	PROPRIETARUL	FUNCTIUNEA
1852 - Borroczyn				
1871 - Papassoglu				
1895 - 1898 -				
1911 - cadastral				

B. CERCETARI BIBLIOGRAFICE

SURSA	INFORMATIA

C. CERCETARI DE ARHIVA

SURSA	INFORMATIA

D. CERCETARI SI OBSERVATII DE TEREN

SURSE ICONOGRAFICE

IAIM/CITA/1995

Fișă 1

REGLEMENTARI (PERMISIVITATI SI RESTRICTII)

LOCALITATEA		SECTOR			
STRADA		NR.		CORP	

PARCELA			
obligatoriu comasabilă cu nr.:	☐	zonă construibilă (extindere)	☐
posibil comasabilă cu nr.:	☐	zonă neconstruibilă	☐
posibil independentă	☐	alinieri	☐
marcarea parcelarului vechi	☐	calcane	☐

VOLUMUL			
menținut obligatoriu	☐	demolat obligatoriu	☐
modificat prin creșterea înălțimii	☐	posibil demolat	☐
modificat prin diminuarea înălțimii	☐	insertie cu h cornisă	☐

ELEMENTE MAJORE CONSTRUCTIVE SI SPATIALE ALE CLADIRII					
obligatoriu de conservat/restaurat	☐	obligatoriu de înlăturat	☐	posibil de înlăturat/modificat	☐

FATADE		ELEMENTE DECORATIVE	
obligatoriu de conservat/restaurat	☐	decoratii parietale, pardoseli:	☐
obligatoriu de reconstituit cf. documentatiei istorice	☐	feronerii, tâmplării, sobe obligatoriu păstrate in situ	☐
posibil de refăcut modern	☐	idem refolosibile	☐
refacere modernă cu marcarea ritmului vechilor fatade	☐		

FUNCTIUNI		ALTE OBSERVATII	
locuință	☐	recomandabile	☐
comert	☐	necompatibile	☐
culte	☐		
hotel	☐		
restaurant	☐		
depozite	☐		
ateliere	☐		
birouri	☐		
altele	☐		

ORICE INTERVENTIE TREBUIE PRECEDATA DE URMATOARELE OPERATII:

- PENTRU ELABORAREA PROIECTULUI:
STUDIU ISTORIC PRIVIND EVOLUTIA PARCELEI/ CLADIRII
- PENTRU INCEPEREA EXECUTIEI:
CERCETARE ARHEOLOGICA SI DE ARHITECTURA

IAIM/CITA/1995

LOCALITATEA	SECTOR			
STRADA	NR.		CORP	
ARHITECT				
PROPRIETAR INITIAL				
ALTI PROPRIETARI				DATA

ANALIZA	
VECHIMEA	
dată certă	☐
ante 1850	☐
1850 - 1880	☐
1880 - 1920	☐
1920 - 1945	☐
post 1945	☐
post 1990	☐

STILUL	
medieval	☐
clasicism	☐
neogotic	☐
academism	☐
neoromănesc	☐
Art Nouveau, Secession	☐
Art Deco	☐
modern	☐
contemporan	☐
fără stil	☐

STAREA	
bună	☐
medie	☐
proastă	☐

INTEGRAREA IN ZONA	
tipică	☐
atipică	☐

FUNCTIUNEA		init	act
locuință	☐	☐	☐
comert	☐	☐	☐
culte	☐	☐	☐
hotel	☐	☐	☐
restaurant	☐	☐	☐
depozite	☐	☐	☐
ateliere	☐	☐	☐
birouri	☐	☐	☐
altele	☐	☐	☐

VALOAREA		URBANISTICA		ARHITECTURALA		semnif.	nsemnif.	nocivă
monument	☐	integrată	☐	plastica fatadelor	☐	☐	☐	☐
val. arhitecturală	☐	contrast pozitiv	☐	compozitia spatiilor	☐	☐	☐	☐
val. ambientală	☐	contrast negativ	☐	decoratia interioară	☐	☐	☐	☐
				functiunea	☐	☐	☐	☐
				sistemul constructiv	☐	☐	☐	☐

ATTITUDINEA					
conservare	☐	supraetajare	☐	pastrarea functiunii	☐
conservare partială	☐	parcelă neconstruibilă	☐	fatada restaurată	☐
extindere	☐	parcelă comasabilă	☐	fatada reconstituită	☐
demolare	☐	schimb. functiunii	☐	fatadă refăcută	☐

ELABORATA DE		DATA ELABORARII	
CONTROLATA DE			

IAIM/CITA/1995

Fișa 2

***, *Ordinul MCC nr. 2682/2003 privind aprobarea Normelor metodologice de clasare și evidență a monumentelor istorice, a Listei monumentelor istorice, a Fișei analitice de evidență a monumentelor istorice și a Fișei minimale de evidență a monumentelor istorice*

***, *Dispoziția MCC nr. 4300/VN/2005 privind unele măsuri pentru îmbunătățirea activității în domeniul avizării*

***, *Hotărârea nr. 907/2016 privind etapele de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor tehnico-economice aferente obiectivelor/proiectelor de investiții finanțate din fonduri publice.*

***, *Ordinul MTCT nr. 562/2003 pentru aprobarea Reglementării tehnice „Metodologie de elaborare și conținutul-cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate (PUZ)”.*

Brătuleanu, Anca, *Casa Capșa, Studiu istoric-arhitectural*, 1996.

Brătuleanu, Anca (șef de proiect), *Definirea regimului tehnic al construcțiilor supuse autorizării în zonele protejate și în zonele de protecție a monumentelor, în scopul protejării patrimoniului arhitectural și urbanistic al municipiului București*, UAUIM-CCPEC, 2005.

Bubulete, Doina (șef de proiect arh.), *Planul urbanistic zonal și regulamentul aferent zonei protejate Sighișoara*, lucrare cu caracter metodic realizată la comanda MLPAT în 1992, aprobată în 1997.

Cristea, Doina; Sandu, Alexandru; Popescu-Criveanu, Șerban; Voiculescu, Sanda, „Studiu de delimitare a zonei istorice a orașului București”, în revista *Arhitectura* nr. 6/1977.

Curinschi, Gheorghe, *Centrele istorice ale orașelor*, București: Ed. Tehnică, 1967.

Damian, Liviu; Popescu-Criveanu, Șerban; Panciu, Luminița; Voiculescu, Sanda, „Aspecte metodologice, istorice și social-psihologice în studiul centrului București”, în revista *Arhitectura* nr. 4/1976 și 6/1977.

Derer, Hanna, „Evaluarea patrimoniului arhitectural – Studiu de caz: București”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, anul VI, nr. 1-2, 1995.

Derer, Hanna; Buzdugan, Bianca; Puia, Daniela; Mihăilă, Petre, *Aria determinată de străzile Buzești, Berzei, Vasile Pârvan, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Uranus, București. Identificarea resursei culturale prin prisma aspectelor esențiale din evoluția istorică. Studiu de fundamentare pentru P.U.Z. – Dublare diametrală Nord – Sud*, mss., București, 2006.

Derer, Hanna, *Imobilul din piața Haralambie Botescu numărul 10, București. Hala Matache Măcelaru. Identificarea resursei culturale prin prisma aspectelor esențiale din evoluția istorică. Studiu de fundamentare pentru validarea statutului de „monument istoric” sau pentru eventuala declarare, totală sau parțială*, mss., București, 2011.

Derer, Hanna, „Buzești – Berzei, o altă fațetă” în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 1-2, 2010, pp. 17-29.

Feilden, Bernard și Jokilehto, Jukka, *Evaluation for Conservation – Extract from the Draft Guidelines for the Management of World Cultural Heritage Sites*, UNESCO, Roma, ICCROM, 1992.

Giovannoni, Gustavo, *Vecchie città ed edilizia nuova*, CittàStudiEdizioni, Milano, 1995 (1931).

Giurescu, Dinu C., *The Razing of Romania's Past*, World Monuments Fund (International Preservation Report), 1989, pp. 5.

Greceanu, Eugenia, „Rolul studiului istoric în procesul de renovare urbană”, în revista *Arhitectura*, 1980.

Lascu, Nicoale (șef proiect) și Drăgan, Valeriu-Eugen (autor), *Regulamentul Local de Urbanism al Zonei Istorice de Referință – Centrul Istoric al Municipiului București*, 2004.

Opriș, Ioan, „Despre evoluția conceptelor de conservare și restaurare a monumentelor istorice” în *Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă (RMM-MIA)* nr. 1/1983, pp. 7-16.

Popescu-Criveanu, Șerban (șef de proiect), *PUZ ZPC 56 – Parcelarea UCB*, Quattro Design, 2005.

Popescu-Criveanu, Șerban (șef de proiect), *PUZ ZPC 57 Jean Monnet*, Quattro Design, 2006.

Voiculescu, Sanda, „Stabilirea listei monumentelor istorice. Propunere de metodologie”, în *RMM-MIA*, 1, 1983, pp. 74-77.

Voiculescu, Sanda, „Selectarea monumentelor de arhitectură – o posibilă metodă”, comunicare susținută la Sesiunea științifică a Direcției Monumentelor Istorice din Ministerul Culturii, Brașov, 1997.

Voiculescu, Sanda (responsabil de lucrare) și Popescu-Criveanu, Irina, *Studiu istoric: imobilul din strada Doamnei nr. 12 – Banca Ion Țiriac*, mss., W Project, ianuarie 1994 (studiu reluat și completat în 1998 de aceeași autoare și, apoi, în 2004, de URBANA SA.).

Voiculescu, Sanda (responsabil de lucrare) și Popescu-Criveanu, Irina, *Studiu istoric – consolidare și modernizare imobil Calea Victoriei nr. 7*, mss., W Project, martie-aprilie 1994.

Voiculescu, Sanda, *Casa Capșa. Memoriu. Studiul valorilor istorice*, mss., Belstudio, august 1996.

Voiculescu, Sanda (director de proiect); Beldie, Daniela; Brătuleanu, Anca; Derer, Anca; Gavriș, Mihaela; Greceanu, Eugenia; Ignat, Sanda; Iliescu, Marina; Mucenic, Cezara; Lascu, Nicolae; Nistor, Sergiu, *Studii de restaurare/reabilitare a patrimoniului arhitectural din rezervația de arhitectură nr. 1 a Municipiului București*, contract cu Fundația pentru Reconstrucția Capitalei, elaborat prin Centrul de Cercetare/Proiectare al IAIM, 1995-1996.